

DESPRE „TURNIRUL KHAZAR”, ÎN DIALOG CU PROFESORUL ADRIAN MIROIU

ANDREI CORNEA

Universitatea din București

Îi sunt recunoscător profesorului Adrian Miroiu pentru discuția despre *Turnirul khazar*, din *Revista de filosofie*. Într-adevăr, așa cum observă domnia sa, această carte, a cărei primă ediție a apărut în 1997 la Editura Nemira și a cărei ultimă ediție, masiv adăugită, a apărut în 2024 la Editura Humanitas, a rămas puțin discutată profesionist. Ce-i drept, n-au lipsit unele polemici, cât și recenzii. Dar o discuție mai aprofundată, realizată de filosofi mai curând decât de literați, aproape că a lipsit. Cum spune dl Miroiu: „Au fost foarte puține recenziile critice. Referirile la ea au constat de obicei în preluarea unor observații, susțineri ale autorului, fără a se încerca să se analizeze în profunzime multitudinea de idei formulate și dezvoltate în ea”. Momentul istoric în care ne aflăm ar trebui să favorizeze o reluare a discuțiilor pe tema relativismului: căci ce altceva înseamnă paradigma „post-adevărului” decât o exacerbare a relativismului epistemic și moral?

Profesorul Miroiu, redutabil „filosof analitic”, se ocupă declarat mai ales de cadrul abstract, conceptual al „turnirului khazar”, bazat pe ceea ce numesc „comparația intrinsecă” și care privilegiază „opțiunea a doua”. Domnia sa cercetează dacă o decizie conformă procedurii din carte este întotdeauna necesară și rațională. Am citit cu mare interes descrierea a mai multor strategii pentru obținerea unei decizii raționale, atunci când există mai multe opțiuni ale participanților la un „turnir”. Unele dintre ele (regula lui Condorcet etc) – arată autorul articolului – conduc la același rezultat ca și „turnirul khazar”, numită și „regula lui Borda”. Altele, mai complexe, cu mai mulți participanți decât trei și mai multe opțiuni pot conduce la rezultate diferite. Adrian Miroiu scrie de aceea: „Nu există niciun argument hotărâtor pentru ca, atunci când facem agregări, să folosim exact regula lui Borda sau o variantă a ei”. Așa să fie? Să nu existe un astfel de argument, care să încline direcția agregării în favoarea „regulei lui Borda”? De ce și în ce condiții ar trebui totuși un „kagan” să prefere această regulă?

Evident că, dacă opțiunile ar fi cvasiindependente între ele, iar preferințele „jucătorilor” ar apărea ca ireductibile, ar fi greu de dovedit că această regulă de agregare are vreun avantaj în sine, în afara poate a simplității. Numai că, așa cum arăt în carte, preferințele sunt legate de „natura lucrurilor”: de exemplu, între creștinism și iudaism (pentru a relua exemplul din carte) există o dependență asimetrică: iudaismul există și a existat și fără creștinism, în timp ce creștinismul

este de neconceput fără desprinderea, polemica și referința la iudaism. Adrian Miroiu admite și el că victoria în „turnirul khazar” „este determinată de o anumită structură a preferințelor, precum și de structura exemplului”. Dar adaugă: „procedura de agregare prin regula Borda («turnirul khazar») nu permite să susținem că se obține în chip logic sau rațional un rezultat legitim, căci rezultatul este unul care depinde de structura exemplului”.

Însă exact despre asta este vorba atunci când fac comparațiile din carte: despre *structura exemplului*. Arăt că procedura „comparației intrinseci” are limite și că nu se poate aplica în toate cazurile. Atunci când există o dependență reală asimetrică a unor opțiuni, procedura Borda este rațională și oferă rezultate constante, oricine ar fi cel care o aplică. (De altfel, la Miroiu apar cca 7 variante ale acestei reguli care dau constant același rezultat.) Cât privește cazurile mai complicate exemplificate de autor (cu șase participanți – creștin catolic, creștin ortodox, creștin protestant, iudeu, musulman sunit, musulman șiiit) – care pot da rezultate diferite –, ele mi se par destul de nenaturale și istoricește puțin plauzibile într-o competiție. De altfel, nici structura preferințelor nu este întotdeauna plauzibilă: de exemplu, anumiți protestanți pot să aibă drept opțiune a doua iudaismul și nu creștinismul catolic sau ortodox. Dar exemplul cu șase participanți este, din punctul meu de vedere eronat din alt motiv, teologic: nici creștinismul catolic nu depinde de cel ortodox, nici invers; cel mult protestantismul depinde într-o anumită măsură de catolicism; în consecință, neexistând o constantă dependență asimetrică, procedura opțiunii secunde este inaplicabilă în acest caz, luat în ansamblu.

De fapt, profesorul Miroiu observă în final că principalul merit al „comparației intrinseci” este că ea descrie o situație în care „opțiunea a doua” se găsește într-o dublă poziție: este și o opțiune, dar și o meta-opțiune, ghidând însuși modul de alegere în general. Cazul discutat în carte și în articol este cel al democrației liberale printre diferitele ideologii, dar sunt și destule alte exemple. Iar autorul conchide: „cred că acest dublu statut al opțiunii secunde este cel care îi oferă relevanța în respingerea relativismului. Argumentul nu e acela că opțiunea secundă identifică un temei comun al celorlalte opțiuni, ci că ea, prin jocul dublu pe care îl face, oferă un invariant în structura turnirului”. De fapt, cele două moduri de a interpreta opțiunea secundă – ca pe un fundament comun și ca pe o meta-opțiune (nu doar o opțiune distinctă, adăugată celorlalte) sunt perfect compatibile și nu fac decât să descrie diferit aceeași situație: de exemplu, iudaismul este, teologic vorbind, fundamentul creștinismului; pe de altă parte, cadrul conceptual-teologic al iudaismului pre-rabinic și profetic constituie meta-teologia creștină.

De aceea, vorbind la modul general, am putea spune că marea hibă a relativismului este că el presupune subiacent o meta-teorie de tip „clasic”: deși vrea să-și nimicească adversarul antirelativist, îl citează și îl folosește în mod permanent. Cred că profesorul Adrian Miroiu n-ar obiecta acestei afirmații.